

DOS PETITS ITINERARIS DE RAMON BERENGUER III I D'ALFONS EL CAST

Jesús Alturo i Perucho

El sistema de datació emprat en determinades cartes comtals i reials de l'Edat Mitjana incloïa al costat del cronograma la referència del lloc on era expedit el document. Aquest costum permet de resseguir els recorreguts dels sobirans per les terres dels seus dominis i de traçar-ne l'itinerari. En la nostra edició dels diplomataris de Santa Anna de Barcelona i de Santa Eulàlia del Camp¹, dos instruments on intervé Ramon Berenguer III i cinc on participa el primer comte-rei, Alfons el Cast, porten datacions tòpiques i ens possibiliten, per tant, d'assabentar-nos de l'indret exacte on es trobaven els monarques catalans en la data precisa en què foren redactats els diplomes en qüestió.

És així com el 29 de juny de 1122 trobem Ramon Berenguer III a Besalú, des d'on concedí als canonges del Sant Sepulcre de Jerusalem i als seus ministres la llibertat d'anar per tota la seva terra, l'exempció de pagar teloneus o qualsevol usatge i d'altres privilegis².

No gaires anys més tard, concretament el 18 de març de 1126,

(1) Vegi's J. ALTURO. *L'arxiu de Santa Anna de Barcelona (Fons de Santa Anna i de Santa Eulàlia del Camp) del 942 al 1200. Aproximació histórico-filològica*. Tesis doctoral llegida el desembre de 1981 a la Universitat Autònoma de Barcelona (en curs de publicació).

(2) Vegi's el doc. 191 de la nostra col·lecció, la datació del qual és d'aquest tenor: *Facta carta in Bisuldono, anno ab Incarnatione Domini m.c.xxii. iiii kalendas iulii, Lodouico regnante in Francia*.

localitzem el mateix comte ensems amb la comtessa Dolça i els seus fills Ramon i Berenguer entre els signants que confirmaren la donació que el bisbe de Vic, Ramon Gaufred, féu al Sant Sepulcre de Jerusalem, al patriarca Warmond, al prior Guerau i a tots els clergues de l'orde, de les esglésies de Santa Maria dels Prats i de Sant Andreu de la Manresana amb tots els delmes, primícies i pertinences en general, tal com ja havia fet pocs dies abans en mans de Bertran, clergue del susdit institut religiós³.

L'itinerari d'Alfons el Cast, d'altra banda, ja ha estat objecte d'atenció per part de dos excel·lents estudiosos: ens referim a les aportacions de J. Miret i Sans⁴ i de J. Caruana⁵, les quals nosaltres no podem sinó corroborar i complementar un xic.

En el nostre aplec diplomàtic surt per primera vegada el comte-rei en una acta de donació del 22 de setembre de 1163 estesa a Barcelona, en la qual féu a mans del prevere Joan una coma de Campdàsens per tal que hi fos edificada una basilica o un monestir en honor de Sant Vicenç, que seguís la regla de Sant Agustí i romangués sota la protecció de l'església de Sant Pere de Roma, a qui atribuï el cens d'un mancus de diners de moneda corrent a Barcelona; en aquesta mateixa escriptura quedà especificat alhora el sistema d'elecció dels nous membres de la comunitat així com les quantitats a percebre per cada un d'ells per tal de subvenir a les seves necessitats⁶.

(3) Vegi's el doc. 197, on hom pot llegir a la calendació: *Hactum est hoc Ceruarie xv kalendas aprilis, feria v. luna xxi, indicione iiii, anno Domini Incarnacionis. c.xxvi., anno xviii regni Ledouici regis Franchorum.*

Com hom pot veure en aquest diploma els diversos procediments de datació no encaixen. Si consideràvem que els anys de l'Encarnació del Verb estaven comptats d'acord amb el còmput florentí, hauriem de reduir la data a l'any 1127 i no hi hauria coincidència ni amb l'any del regnat de Lluís ni amb el de la indicció; al contrari, hi haurà correspondència d'anys si fem el càlcul segons l'estil pisa.

(4) J. MIRET i SANS. *Itinerario del rey Alfonso I en Cataluña, II en Aragón.* Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, II (1903-1904), 257-278, 389-423 i 437-474.

(5) J. CARUANA. *Itinerario de Alfonso II de Aragón.* Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragón, VII (1962), 73-298.

(6) Vegi's el doc. 366 redactat per Pere de Corró en aquests termes: *Quod est actum decimo kalendis octobris Barchinonae, anno ab Incarnatione Domini milesimo centesimo sexagesimo tertio, anno Ledoici Iunioris regnate (sic) decimo septimo.*

La manca de correspondència entre aquestes dues cronologies és, ben cert, aparent. L'any disset de Lluís el Jove d'acord amb els còmputs tradicional fora, en el mes de setembre, el 1153, el qual representa deu anys de diferència respecte la data de l'Encarnació, cosa que es deu sens dubte a un error de còpia (el diploma no és original) on s'omet en el cronograma la lletra numeral .x.

Un trasllat del 16 de març de 1286 ens ha servat el contingut d'un altre diploma d'Alfons I. Aquest fou posat per escrit el 18 de desembre de 1171 essent el rei a Saragossa⁷ i en ell concedí llicència als frares del gloriosíssim Sepulcre de Jesucrist perquè fessin de nou un forn i el tinguessin en propietat al seu alou de Barcelona, lliure de qualsevol cens o usatge⁸.

El setembre de 1192 novament trobem Alfons el Cast a Barcelona⁹. En aquesta avinentesa donà autorització a Guillem d'Espills perquè pogués construir un forn en l'honor que havia adquirit de Sibil·la de Queralt, situat al suburbi de la ciutat, amb el privilegi que ningú no pogués edificar-ne cap altre prop del seu¹⁰.

Uns dies més tard, els primers de novembre del mateix any, el veiem ratificant al mateix Guillem d'Espills la llicència d'edificació del referit forn, però, ara, de Lleida estant¹¹.

Tant la primera concessió en exclusiva com la confirmació subsegüent, les coneixem per una còpia en vitel·la del 29 d'abril de 1229.

I, per últim, trobem Alfons el Cast disposant de la seva darrera voluntat a Perpinyà el desembre de 1194¹².

En esquema, doncs, els itineraris són aquests:

El de Ramon Berenguer III:	Besalú (29 de juny de 1122), Cervera (18 de març de 1126);
i el d'Alfons el Cast:	Barcelona (22 de setembre de 1163), Saragossa (18 de desembre de 1171), Barcelona (setembre de 1192), Lleida (primers de novembre de 1192). Perpinyà (desembre de 1194).

(7) Vegi's el doc. 427, on s'especifica: *Facta carta in Cesaraugusta XV° kalendas ianuarii, anno ab Incarnacione Domini millesimo c^o. lxx^o. 1°.*

(8) És de destacar que J. Miret constata també que en dia indeterminat de desembre Alfons I es trobava a Fraga, on disposà la fundació i construcció d'un hospital per a pobres i viatgers. *op. cit.*, pàg. 270.

(9) Vegi's el doc. 574, on hom diu: *Datum apud Barchinonam mense septembris, anno Domini m^o c^o lxxx^o iij^o.*

(10) L'infatigable investigador J. Miret sospita que el comte-rei era a Tarragona el 2 de setembre d'aqueix any, cosa que conjectura d'un pergami signat pel mateix monarca, per l'arquebisbe de Tarragona i pel bisbe de Barcelona, i redactat per Pere de Tarragona, notari d'aquesta ciutat i de l'arquebisbe, però datat sense que hi figuri el lloc de l'expedició. *op. cit.*, pàg. 459. Nosaltres ens limitem a fer constar que el sobirà era a Barcelona en la data imprecisa de setembre de 1192. D'altra banda, el dia 5 es trobava a Cervera segons demostra J. Caruana, *op. cit.*, pàg. 205.

(11) Vegi's el doc. 575 amb la següent calendació: *Facta carta in Ilerda incoante mense nouembris, anno n^o c^o xc^o iij^o.*

(12) Vegi's el doc. 598: *Datum Perpiniani anno Domini millesimo c xc iiii mense decembris.*